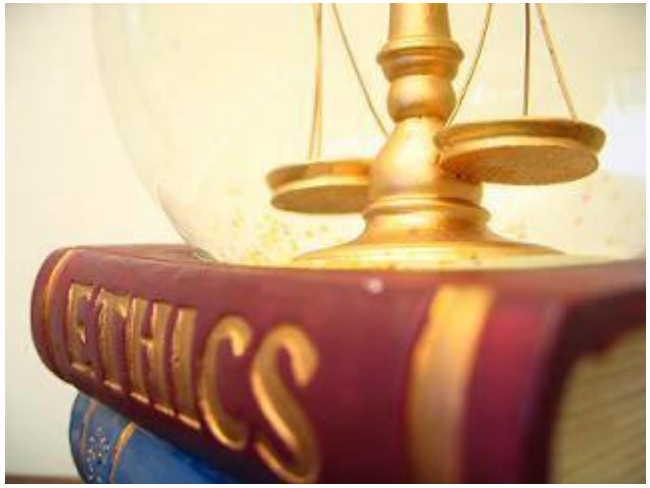

ETİK KAVRAMLARI

Etik veya en yalın tanımıyla ***töre bilimi*** Yunanca "karakter" anlamına gelen "ethos" sözcüğünden türemiştir. Ahlak bilimi, ahlaki, ahlakla ilgili olarak biçiminde de tanımlanmaktadır.

Türkçede etik sözcüğü yanlış biçimde ahlâk sözcüğüyle eş anlamlı olarak kullanılmaktadır.

Halkın kendi kendine oluşturduğu, hiçbir yazılı metine dayanmayan kanunlara "etik ilkeler" denir.

- Etik, ahlaki olanın özünü ve temellerini araştıran bilim, insan davranışları ile ilgili problemleri inceleyen felsefe dalı olarak tanımlanmaktadır.
- Etik, ahlak felsefesidir.
- Etik, insanın bütün davranış ve eylemlerinin temelini araştırır

• **Günümüzde etik kavramı, daha çok iş hayatı içersindeki davranış biçimlerini irdeleyen, düzenleyen bir disiplin olarak görülmektedir.**

• **Ahlak kavramı ise, kişilerin sosyal yaşam içerisindeki ilişkilerini düzenleyen bir disiplin olarak görülmektedir.**

• Etik ile ahlak kelimeleri, bazı felsefeciler tarafından farklı anlamlar içeren kavramlar olarak görülmekte, bazı felsefeciler ise buna karşı çıkmaktadırlar.

İnsan davranışının etik temelleri her sosyal bilime yansır:

Antropolojide bir kültürün bir diğeriyle ilişkilendirilmesinde yer alan karmaşıklıklar yüzünden,

Ekonomide kıt kaynakların paylaştırılmasını içerdiği için,

Politika biliminde (siyaset bilimi) gücün tahsisindeki rolü nedeniyle,

Sosyolojide grupların dinamiklerinin köklerindeki yeri itibarıyla,

Hukukta etik yapıların ilke ve kanunsallaştırılması nedeniyle,

Kriminolojide etik davranışı öven etik olmayan davranışı kötüleyen haliyle

Psikolojide de etik olmayan davranışı tanımlayış, anlayış ve tedavi edici rolüyle mevcuttur.

Etik sosyal bilimler dışında kalan çeşitli bilim dallarına da yayılmıştır.

Örneğin biyolojide biyoetik adıyla, ekolojide ise çevresel etik adıyla önemli bir yer teşkil eder.

Etiğin Tarihsel Gelişimi ve Farklı Ahlak Anlayışları

Her ne kadar etik anlayışının tam olarak ne zaman başladığı bilinmese de Dünya'nın farklı yerlerinde birçok farklı toplulukta çok eski çağlardan beri ahlaki anlayışının var olduğu bilinmektedir.

Dinler târihi, felsefe tarihiyle antropolojik ve arkeolojik bulgular bunu kanıtlar nitelikte bilgiye dayalıdır. **Sokrates'in etik düşüncesi** bilgiye dayalı etik düşüncelerinin ilk örneklerindendir.

Platon, etik sorunlarını devlet ve toplum kavramlarıyla birlikte ele almıştır; bireysel etikten ziyade toplumsal etik üzerine yoğunlaşmıştır. Platon'un etik anlayışı da çoğu Yunan filozofu gibi soylulara, köle olmayan özgür yurttaşlara yöneliktir. Ona göre toplumun çoğunu oluşturan kitle ahlâklı olma, erdem edinme gibi yeteneklerden yoksundu.

Bu nedenle bu toplumsal etikte sınıflar arasında bir *ahlâksal bağ* olduğu söylenemez.

• **Aristoteles,** etiği kuramsal felsefeden ayırarak kendi başına bir felsefe alanı olarak ele alan ilk filozoftur.

Aristoteles'in etik anlayışı da yine yoğun toplumsal unsurlar barındırmış, dönemin târihsel ve toplumsal gelişmelerinden de büyük oranda etkilenmiştir. Aristoteles'in etik anlayışındaki en önemli noktalardan biri onun *zoon politikon* kavramıdır. Zoon politikan özgür insandır, toplumsal (sosyal) insandır.

Bu, "insan" varlığının toplumsal oluşunun kabulü açısından ilk adımdı. Aslında Aristoteles de kölelerin diğer vatandaşlarla bir tutulamayacağı fikrindeydi, köleler birer cansız nesneden farksızdılar ona göre de; yine de teorik *zoon politikon* tanımı etiğin tarihsel gelişimi açısından önemlidir. **Özünde erdem sahibi olabilme yetisine sahip insan, vasat olursa ideal etik seviyeye ulaşır. İki uç kötü davranışın ortası, vasatı, erdemdir.** Örneğin kendini çok küçük görmeyle kendini çok büyük görme arasındaki orta nokta, erdemli olan durumdur.

Etik konusundaki fikirleriyle daha farklı bir anlayış ortaya çıkaran ve adından çok söz ettiren bir başka Antik Çağ filozofu da **Epiküros**'tur. Epiküros'un Ateist etik anlayışında, insanlığın amacı hazza ulaşmaktır. Her ne kadar genelde farklı zannedilse de Epiküros'un haz kavramı bedensel hazdan öte acının yokluğudur. Mutluluk kişinin acı, ıstırap, sefalet ve elemden kurtulmuş olduğu durumdur. Acıdan kurtulmak için önerilen hayat tarzı ise sosyal yaşamdan uzak, münzevi ve sade bir hayat tarzıdır. Epiküros'un düşüncesinde insan sosyal bir varlık değildir, sosyal bağları onun doğasından gelen doğal oluşumlar değildir.

Antik Çağ'dan sonra Hıristiyanlığın Batı'daki yükselişiyle **kaynağı ebedi ve ilâhî olan** bir etik anlayışı yükselişe geçmiştir. Bu dönemdeki en önemli etik anlayışlarından biri Aquinolu Thomas'ın etik anlayışıdır. Bu anlayışta Skolastik felsefenin etik anlayışıyla Hıristiyan ahlâk ve erdem görüşleri bir araya gelir. Akılcı bir etik anlayışı olan bu anlayışta irade konusu da irdelenir. Akla dayanan özgür bir irade fikri mevcuttur, aklî olumlu davranışlar mümkündür, kişi iyiyi seçerek mutluluğa erişme şansına sahiptir, fakat son noktada gerçek ve nihai mutluluğa ancak Tanrı'nın istemesiyle kavuşulabilir. Bundan sonra uzun bir süre etik sadece Tanrı kaynaklı görüşlere yer vermiştir.

15. yüzyıldan başlayarak bu Tanrı ve din merkezli etik anlayışından kaymalar görülmeye başlar. Örneğin Campanella'nın ütopik eseri *Güneş Ülkesi* dinî etikten öte etikle günlük bireysel ve sosyal davranışlar arasındaki bağlar vurgulanır.

Giordano Bruno **dogmatik din etiğine** karşı çıkan isimlerdendir. Daha sonraki dönemlerde birçok yazar ve düşünürün eserlerinde din ve dogmadan soyutlanmış, kaynağı zaman zaman halâ ilâhî olsa da, pratikte ilahiyattan uzaklaşmış, akla dayanan etik anlayışı tekrar yükselişe geçmiştir. Montaigne ve Charron'un çalışmalarında bunun izleri bulunabilir.

Bu dönemin sonlarında felsefî açıdan yerini genişleten İngiliz ampirik düşüncesi etik anlayışlarını da etkiler. Thomas Hobbes geleneksel etik görüşlerine aykırı, materyalist felsefesiyle uyumlu bir etik anlayışına sahiptir. Bireyin öncelikli hedefi kendi varlığını korumak ve sürdürmektir, bencillik insanın doğasında vardır, bu bireysel bencilliğin toplumun çıkarlarıyla örtüşmesi olumlu sonuçlar doğurur bu sebeple bireysel bencillikle toplumun çıkarının örtüştüğü noktalar erdemlerdir. Bireyin bencil yönelimiyle toplumun çıkarının örtüşmediği ve hatta toplumun çıkarının zarar gördüğü davranışlarsa kötü davranışlardır.

Doğu felsefelerindeki erdem ve ahlâk anlayışına benzer unsurlar taşıyan bir etik anlayışı da ünlü filozof Spinoza tarafından ortaya atılmıştır. Bu anlayışta kişi doğal durumunda tutkularının esiridir, aklının yardımıyla bu esaretten kurtulabilir.

Bilgi vurgusu taşıyan bir etik fikrine sahip olmuş bir başka ünlü filozof John Locke'dir. Ampirik felsefesinden hareketle ahlâkî olguların da deneyimlerin ürünü olduğunu ortaya koymuştur.

Bir diğer ünlü filozof Kant ise etiği davranış, eylem ve tutkuların bulunduğu düzlemde değil fenomenlerin ötesindeki düzlemde tanımlar. Kant'ın etik üzerine tanınmış eserleri bulunur; *Pratik Aklın Eleştirisi* ve *Töreler Metafiziği* gibi.

Alman filozof Feuerbach ise materyalist bir etik anlayışı ortaya koyar. Hümanist vurgular da taşıyan bu anlayışta birey yaşayışı ve ilerlemesi için diğer birey(ler)le ilişkiye girmek zorundadır ve bu (sosyal) ilişkiyle *ahlâk* oluşur. Sosyal ilişkilerin olduğu her durumda ahlâk da olur. Feuerbach bireyin mutluluğu için çabalamasını bencillik olarak kabul etmez ve bireyle genelin çıkarlarının uyumunu garanti edecek *genel bir sevgiyi* tanımlar.

Alman filozof Schopenhauer ise çok daha karamsar bir etik görüşünü benimsemiştir. Var olmanın, yaşamanın acıdan ibaret olduğunu savunur; insan istemlerinin esiridir. Bu etik görüşü çeşitli Doğu felsefelerine ve etik görüşlerine büyük benzerlik taşır.

Bu etik anlayışından çok daha farklı ve genel düşünceye karşı devrim niteliği taşıyan etik anlayışı ise ünlü Alman filozof Nietzsche'nin etik anlayışıdır. Felsefesindeki *güç* kavramı üzerine inşa ettiği etik anlayışında, çoğu etik anlayışında *erdem* olarak nitelenen birçok davranış *güçsüz* ve dolayısıyla da *olumsuz* olarak nitelendirilmiştir.

Nietzsche'nin *üstün insan*ı birçok etik anlayışta *ahlâkî* olarak tanımlanabilecek şekilde değildir. Nietzsche'nin ortaya koyduğu *ahlâk* ve *erdem*, geleneksel ahlâkî standartların, *iyi*yle *kötü*nün ötesindedir. *İyi* bireyin gücüne güç katan şey, *kötü* ise onu güçsüz kılan şeydir. Kısacası Nietzsche'nin etik anlayışı ortaya attığı *güç* kavramı temellidir.

Özetlenirse;

•Etik, pratik felsefenin bir bölümü olarak insan eylemleri ve onların ürünlerini konu alır.

• Etik sözcüğünün iki farklı kullanımı vardır.

• İlk kullanımı; alışkanlık töre ve gelenek anlamlarını taşır.

• İkinci kullanımı ise (genel kullanımı budur), eylemde bulunan ve davranan kişi, aktarılan eylem kurallarını ve değer ölçülerini sorgulamadan uygulamayıp; aksine kavrayarak ve üzerinde düşünerek talep edilen iyiyi gerçekleştirmek için onları alışkanlığa dönüştüren kişidir.

Kısaca belirtecek olursak;

• ETİK: doğru ve yanlış davranış teorisidir.

• Ahlak ise onun pratiğidir.

• İlkeler söz konusu olduğunda etik kavramı kullanılırken,

• Davranış söz konusu olduğunda ahlak kavramı kullanılır.

• Etik bir kişinin belli bir durumda ifade etmek istediği değerler iken ahlak ise bunu hayata geçirme tarzıdır

Uygulamalı Etik

Uygulamalı etiğin bir şekli, normatif etik teorilerinin belirli (spesifik) tartışmalı meselelere uygulanmasıdır. Bu durumlarda, etikçi savunulabilir bir teorik yapı benimser ve sonra teoriyi uygulayarak normatif tavsiyeler türetir.

Fakat, **çoğu kişiler ve durumlar, özellikle de geleneksel dindarlar ve hukukçular, bu yaklaşımı ya kabul edilmiş dînî doktrine karşı bulur ya da var olan yasa ve mahkeme kararlarına uymadığı için uygulanamaz ve pratikten yoksun bulurlar.** Bunun dışında uygulamalı etikte kullanılan farklı yöntem ve yaklaşımlar da vardır. Bu yöntem ve yaklaşımlara safsatalar (veya *safsatacılık*) örnek olarak verilebilir.

Her ne kadar uygulamaları etikte incelenen soruların çoğu kamu politikasını içerse ve doğrudan kamusallaşmış uygulama ve olaylara dâir olsa da, uygulamalı etik başlığı altında farklı sorular da incelenebilir. Örnek vermek gerekirse: "Yalan söylemek her zaman yanlış mıdır? Eğer değilse, hangi zamanlarda izin verilebilirdir (caiz)?" Bu tip etik hükümleri oluşturmak her türlü normdan önceliklidir.

Uygulamalı etiğin farklı uzmanlıklardaki etik sorunları inceleyen bazı alt dalları (disiplin) mevcuttur, örneğin: iş etiği, tıbbi etik, mühendislik etiği ve yasal etik gibi.

Her alt bu uzmanlıkların etik kuralları içerisinde ortaya çıkan yaygın meseleleri karakterize eder ve bunların kamuya olan sorumluluklarını tanımlar.

Kürtaj, yasal ve ahlâkî meseleler

Hayvan Hakları

Biyoetik

Meslek etiği

Kriminal adalet

Çevresel etik

Feminizm

Eşcinsel Hakları

İnsan Hakları

Gazetecilik etiği

Tıbbı etik

Faydacı etik

Faydacı biyoetik

Dini Etik

Dini etik, gerek uygulamalı etik gerekse (genel) geleneksel dini etik başlığı altında incelenebilen bir etik perspektifi ve anlayışıdır. Bu tutumda, etiğin temelleri dinidir.

Dinlerdeki ahlâk kavramının çeşitliliği ve dinlerin çeşitliliği nedeniyle, dinî etik kavramı da ayrıntılar açısından farklılık ve çeşitlilik gösterir.

Çoğu dinler etik unsuru, genelde iddia edilen doğaüstü vahiye veya irşada dayandırılır. Felsefenin önemli kollarından biri olan etik, doğru davranışın ne ve iyi hayatın nasıl olması gerektiğini konu edinir. Genelde anlaşıldığı üzere iyiyle kötüyü ayırt etmekten daha geniş kapsamlıdır. Etiğin önemli konularından biri "iyi yaşam", yaşamaya değen, insanı tatmin eden hayattır. Bu konu birçok filozofça ahlâkı yaşamaktan daha önemlidir.

Batı etiği
Budist etiği
Hıristiyan etiği
İslâm etiği
Jainist etik
Konfüçyüsçü etik
LaVeyan Satanist etik
Mûsevî etiği
Neo-Paganist etik
Scientoloji etiği
Sekülarist etik
Şinto etiği
Taoist etik

İslâm Etiği

İslâmi ahlâkın aşamalı düzenlemesindeki temel kaynak, Müslümanların, fıtrat denilen ve insana Allâh'ın irâdesini ayırdetme gücünü veren bir özelliğin varlığına inanmaktır.
İnsanın bu özelliğinin en önemli sonucu olarak var olmanın anlamı konusunda düşünebilir ve John Kelsay'nin *Encyclopedia of Ethics*'te yazdığı gibi sonuçta Allah'ın varlığına işaret eder.

Böylece insanların hangi çevreden gelirlerse gelsinler, Allah'ın iradesine teslim olmak ve İslâm'a uymak konusunda ahlâkî sorumlulukları vardır. Bu doğal eğilim, Kur'ân'a göre insanlığın maddî başarıya olan eğilimiyle bozulmuştur. Bu tür bir eğilim kendini başta temel yaşamı sürdürme ve emniyet ihtiyâcı olarak gösterirse de sonra diğerlerinden farklı olma tutkusu olarak kendini gösterir. Sonunda materyalizme olan tutku, İslâmi kaynaklara göre doğuştan fıtratla gelen iyiyi kötüden ayırma ölçütünü aksatarak *câhiliye* sebep olur.

Müslümanlara göre İslâm peygamberi Muhammed, Allah tarafından insanlığa ahlâki sorumluluklarını hatırlatmak ve toplumda bu sorumluluk bilincine ters olan düşüncelerle meydan okumak için gönderilmiştir.

Erdemler Etiği

Erdemler etiği insanın nasıl birisi olması gerektiğini söylemeye çalışır. Erdemler etiği ilk olarak Eski Yunan'da ortaya çıkmıştır.

Plato'nun Symposium'unda insanların sahip olması gereken dört erdem olarak

Basiret,

Adalet,

Cesaret

İtidal (ölçülülük= aşırı olmama durumu) gösterilmiştir.

Aristoteles erdemleri ahlâki ve akli olarak ikiye ayırmıştır. Dokuz akli erdemin en üstünde sophia yani **teorik hikmet** ve phronesis yani **pratik hikmet** gelmektedir.

Aristoteles de ahlâki erdemler olarak **basiret, adalet, cesaret ve itidali** verir.

Aristoteles'e göre her ahlâki erdem her iki uçtaki kusurun ortalamasıdır.

•Örneğin cesaret erdemi, korkaklık ve deli cesareti gibi kusurların ortasında yer alır.

Felsefe açısından etik

Felsefe etiği bütünlük içinde inceler. Felsefe etik kavramının olup olmadığı, etik kavramının evrensel olup olmadığı iyi ve kötünün ne olduğu, herkesçe kabul edilen evrensel ahlak yasasının olup olmadığı gibi sorulara kendi içinde tutarlı ve çelişkisiz açıklamalar yapar.

Felsefe açısından temel etik kavramları

Özgürlük: Bireyin engellenmiş olmaması durumudur. Başka bir tanımda ise bireyi kısıtlayan iç ve dış etkilerin olmaması durumu özgürlük olarak tanımlanmıştır. Etik açısından özgürlük ise bireyin iyi ve kötüyü birbirinden ayırt edebilme yeteneğine sahip olmasıdır.

İyi-kötü: Felsefe'de insanın ahlaki değeri olan davranışlarda bulunmasına iyi, ahlaki değeri olmayan davranışlarda bulunması ise kötü olarak nitelendirilmiştir.

Sorumluluk: Felsefe'de kişinin kendi yetki alanlarına giren, üzerine görev olarak verilen değerleri yerine getirmesine denir.

Erdem: Felsefe'ye göre iyi olan her şey erdemdir. İnsan iradesinin ahlaki açıdan iyiye yönelmesi de erdem olarak nitelendirilmiştir.

Ahlaki eylem: Bireyin uyulması gereken genel geçer ahlak kurallarına uygun davranışlar göstermesidir.

Ahlaki Gelişim Süreci

• Ahlak; bir toplumun iyi ya da kötü olarak kabul edilen davranışları belirleyen yazısız kurallar bütünüdür.

•Ahlak, kişi vicdanının belirli hareketleri “doğru” ve “iyi” olarak vasıflandırmasıdır

• Bir toplumda düzenin sağlanabilmesi için insanların belli kurallara uygun davranması gerekir.

• Bu kuralların bir bölümü ahlak kurallarıdır .Görenek, gelenek, töre ve adetler ahlakın bir bölümünü oluştururlar.

• Ahlak kuralları, değişen toplumsal koşullar karşısında daha esnektir ve daha kolay değişebilme özelliğine sahiptir.

Toplum içinde de ahlak kişilerin benimsedikleri ve uymak zorunda bulundukları davranış biçimleri veya kurallar bütünüdür.

Ahlak, en iyi yaşama şeklinin ne olduğunu saptamaya çalışır. Toplumsal yaşamda bazı hareketlerin ve düşüncelerin iyi bazılarının da kötü oluğunu ifade eder.

Ahlakla benzerlik gösteren bilimlerden biri de hukuktur.

Hukuk; yazılı emir ve yasaklardır.

Ahlak ise yazılı emredici özelliği olmayan, toplum tarafından kabul görmüş kurallar bütünüdür.

Ahlaki değerlerden yoksun bir hukuk düşünülemeyeceği gibi, ahlaki değerler ile çatışan bir hukuk da işlevsel olmaktan uzaklaşır.

Ahlak, bir insan topluluğunun asgari düzeydeki ortak paydasını oluşturur. Her zaman ortaklaşa sahiplenilmesi gerekir.

Ahlak herkesin onayını almış, uzlaşılmış bir çerçevedir. Kimse kendini bu çerçevenin dışında tanımlamaya kalkamaz.

- **Ahlak ve hukuk kuralları arasındaki fark,** ahlak kurallarının dağınık, örgütlenmemiş nitelik taşımasına karşılık, hukuk kurallarının toplu, örgütlenmiş ve sistemli olmasıdır.
- Ahlak ve hukuk kuralları arasında yaptırım farkı vardır.
- Ahlakın asıl yaptırımı vicdan olmasına karşılık, hukukun devletin gücü ile uygulanan maddi zorlayıcı yaptırımları vardır.

Ahlak ve Etik ile İlgili Yazılar:

Etik kavramı, eski çağlardan itibaren üzerinde düşünülüp tartışılan bir felsefe disiplini olmuştur.

Sokrates (İ.Ö. 469- 399) 'in ahlak öğretisi; "İnsanın temel amacı erdeme ulaşmak olmalıdır. Erdem ancak bilgelikle mümkündür" olarak ifade edilir.

Aristo (İ.Ö. 385- 322) 'ya göre ise "Toplumda yönetenler ile yönetilenler arasında bir ayrım yapılması ahlakidir." Yani toplumda her zaman üsttekiler ve güçlüler yönetir, alttakiler ve güçsüzler ise yönetilir.

Yine günümüzde ilginç gelebilecek bir ahlak anlayışı haz ahlakı (hedonizm) olarak bilinen Kirene Ahlakı **Aristippos (İ.Ö. 435- 355)** öğretisidir. Buna göre "İnsanın amacı en yüksek hazza ulaşmaktır. İnsan kendisine haz vermeyen şeylerden uzak durmalıdır."

Protagoras (İ.Ö. 482- 323)'a göre ise "Her şeyin ölçüsü insandır. Genel geçerliliğe sahip doğrular yoktur. Doğrular ve yanlışlar insandan insana değişir."

İbn-i Sina (Avicenna)(980-1037) Risale fi-İlmü'l-Ahlak, (Ahlak Konusunda Kitapçık) yazmıştır.

Farabi (870-950) "Bir eylemin ahlaklı olduğunu bilip de ona uygun davranmayan kişi, o eylemin ahlaklı olduğunu bilmeden ahlaklı davranan kişiden daha üstündür"

Günümüzdeki sosyal ve iş yaşamı içerisinde en çok şikâyet edilen davranış biçiminin ahlaki temellerini bir bütün halinde en iyi ifade eden **Machiavelli (1469- 1527)** 'dir. Onun ahlak anlayışı: "Amaca ulaşmak için her araç meşrudur."

Nietzsche (1844- 1900) 'ye göre ise "Erdem kadar erdemsizlik de normal karşılanmalıdır. Ahlaki ölçüler ve normlar koymak saçma ve gereksizdir."

Eski çağlardan günümüze toplumların sosyal yaşamlarını belirleyen en önemli unsurlardan biri “din” olmuştur

Tarihsel süreç içerisinde ve hatta günümüzde birçok toplumun ahlaki ölçüleri inançlarından gelmektedir

Kohlberg’in ahlaki gelişim evrelerine göre birey **üç düzey** ve **altı evreden** geçerek ahlaki gelişime ulaşır.

A- Gelenek öncesi dönem

· Bağımlı evre
· Bireycilik ve çıkara dayalı alışveriş evresi

B-Geleneksel düzey

· Karşılıklı kişiler arası beklentiler ve uyum evresi
· Sosyal vicdan evresi
· Geçiş düzeyi

C-Gelenek ötesi ve ilkelere dayalı düzey

· Toplumsal anlaşma, yararlılık ve bireysel haklar evresi
· Evrensel ahlaki ilkeler evresi